

ЕНЕРГЕТСКИ РАТ И СТАБИЛНОСТ БАЛКАНА

ПИШЕ Милош СТРУГАР

Гасовод пали регион

Циљ Вашингтона је да се смањи европска зависност од руског гаса, јер сматра да то слаби стратешку позицију трансатлантског савеза према Русији и омогућава Москви да снабдевање гасом користи у политичке сврхе. Притисак САД је у овом моменту првенствено усмерен на Грчку, као важну земљу на јужном крилу НАТО-а, да не прихвати руску понуду и да се приклони западном пројекту тзв. „Јужног коридора“, који би обезбедио снабдевање Европе гасом из Азербејџана преко Турске, Грчке и Албаније ка Италији. Сudeћи по изјавама у Атини и Москви, изгледа да је Грчка, којој су неопходне велике стране инвестиције, ипак спремна да се укључи у руски пројекат у нади да ће он донети преко неопходне милијарде долара прихода и отворити хиљаде нових радних места.

Према мишљењу Сергеја Лаврова, и криза у Македонији је део те кампање. Он је недавно изјавио да су догађаји у Македонији отворено контролисани споља с намером да се доведе до државног удара и промене власти по угледу на сценарио у Украјини. Основни разлог Лавров види у одбијању владе Грујевског да се придружи санкцијама против Русије, као и у њеној спремности да учествује у „Турском току“. Да ли овакве оцене наговештавају проблеме и за друге земље чијом територијом треба да прође руски гас, међу којима је и Србија?

Догађаји у Украјини се, такође, директно доводе у везу са борбом за контролу транспорта природног гаса из Русије за Европу. Од „наранџасте револуције“ 2004. године, Украјина и Русија практично су све време у спору око договања, плаћања, цене гаса и тарифа за транзит. То је у неколико наврата довело до озбиљних поремећаја у снабдевању природним гасом Европе, што је приморало Русију да најави да ће транзит кроз Украјину бити обустављен до краја 2017. године и да потражи алтернативни пут за тран-

Геополитичко натезање око снабдевања Европе природним гасом појачава се све више и подсећа на доба хладног рата. Након што је Русија била приморана да одустане од пројекта „Јужни ток“, америчка администрација почела је да води отворену кампању против новог руског пројекта – „Турског тока“, који би већ почев од 2017. године требало да замени садашње транзитне путеве преко Украјине и да доведе руски гас до европског тржишта преко Турске, Грчке, Македоније и Србије.

спорт гаса, а европске земље, посебно Европску унију, да почне да тражи замену за руски гас из других региона. То питање за Европу је постало посебно акутно након прошлогodiшњег догађаја у Украјини и увођења економских и других санкција против Русије, који су још израженије довели у питању дугорочну сигурност снабдевања руским гасом.

БЛОКИРАЊЕ АЛТЕРНАТИВА

Врло озбиљан економски рат на тржишту енергената стоји у позадини и многих других кризних жаришта и регионалних сукоба. То је посебно видљиво на Блиском истоку, Средоземљу и на Црном мору, где пролазе најважнији путеви транспорта нафте и гаса.

Руске енергетске компаније изгубиле су велике уговоре у Либији након свргавања Гадафија са власти. Међутим, догађаји који су уследили у Либији након тога, племенски сукоби, раст екстремизма, јачање тзв. Исламске државе и општи грађански рат, нанели су штете и Европи, јер је драматично смањен увоз гаса и нафте из Либије. То је један од разлога због чега је зависност Европе од руског гаса порасла у последњих неколико година.

У Европи су велике наде полагане у могућност изградње гасовода из Персијског залива који би довео гас из Катара до европских потрошача. Наиме, Катар и Иран деле гасно поље у Заливу у коме се налазе највеће познате залихе природног гаса. План је био да се изгради гасовод од Катара преко Саудијске Арабије, Јордана и Сирије до обале Медитерана и одатле до европског тржишта. Међутим, влада Башара Асада стоји на путу изградње овог гасовода. Због тога није чудно да Русија и Иран, које имају заједнички интерес на овом питању, делују координирано и пружају помоћ влади у Дамаску да остане на власти. Стратешки приоритет Русије је да заштити своју позицију на европском тржишту од великих алтернативних испоручилаца гаса као што је Катар. Иран има витални интерес да спречи Катар да постане највећи извозник природног гаса из Залива док

се он налази под санкцијама и није у могућности да извози гас. Интерес Ирана је такође да спречи јачање стратешке важности Катара и Саудијске Арабије за европске земље.

У Источном Медитерану, уз обале Газе, Израела, Либана, Кипра и Сирије недавно су пронађене велике резерве природног гаса које би за Европу могле представљати значајан нови извор снабдевања. Међутим, експлоатација налазишта у овом подручју, а посебно изградња гасовода, захтевају блиску сарадњу земаља региона која за сада изгледа немогућа. Проблем подељеног Кипра, израелско-палестински конфликт, рат у Сирији, спор између Израела и Либана о границама у територијалним водама и економској зони, лоши односи између Израела и Турске, реално дугорочно блокирају извоз гаса из овог подручја.

Од избијања кризе у Украјини и погоршавања односа између Русије и Европске уније било је доста говора о могућности да се смањи зависност ЕУ од руског гаса увозом природног гаса у течном стању из САД, које су постале највећи произвођач гаса из шкриљаца на свету. Међутим, и на том плану постоје непремостиви проблеми, почев од америчког законодавства, које за сада ограничава извоз гаса добијеног овом технологијом, до стања на светском тржишту гаса које би потенцијалне извознике из САД усмерило ка азијским земљама, јер оне плаћају далеко вишу цену за природни гас него европске земље.

НОВА УЛОГА ИРАНА

Недавно постигнути оквирни договор о иранском нуклеарном програму наговестио је могуће укидање ембарга и економских санкција против Ирана, што може битно да измени ситуацију на светском тржишту енергената укључујући и снабдевање природним гасом. Европске земље и велике енергетске компаније надају се да ће моћи да развију сарадњу са Ираном и да искористе његов велики потенцијал за извоз енергената. Такође, САД имају снажан интерес у томе, јер би желеле да иранска нафта и гас крену према Европи и замене руски гас и да, уједно, привуку Иран Западу и покваре постојеће добре односе између Ирана и Русије. Иран са своје стране мора да привуче велике компаније да инвестирају у експлоатацију нафте и гаса и с тим циљем већ показује спремност да промени услове за међународне уговоре и тендере и да их учини атрактивнијим за стране инвеститоре. Процењује се да је Ирану потребно више од 100 милијарди долара инвестиција, као и западна технологија, да би обновио своју енергетску индустрију.

Разумљиво је да Русија пажљиво прати сваки покрет Ирана у том смислу, посебно његово отварање према европским и западним земљама и компанијама. Нема сумње да ће Русија предузети све мере да заштити своје интересе, а посебно у случају покушаја да се она искључи из могућих пројеката за транспорт иранског гаса преко Турске, Азербејџана или Иличног Медитерана у Европу. То је Русија већ чинила у прошлости када је, на пример, извршила велики притисак да се капацитет гасовода из Ирана за

Јерменију, који је оперативан од 2009. године, смањи за 50 одсто и тиме постане недовољан за извоз даље у Европу.

Са друге стране постоје бројни разлози за Русију и Иран да наставе и унапреде сарадњу у овој области и заштите заједничке интересе што се тиче транспорта и цене природног гаса. У случају да не остваре сарадњу оне би неминовно постале међусобни конкуренти на светском тржишту, што би штетило и једној и другој земљи. Стратешко партнерство између Русије и Ирана захтевало би постизање споразума о подели светског тржишта при чему би Русија остала фокусирана на Европу, а Иран би усмерио извоз према Пакистану, Индији, Кини и Кореји, изградњом трансасијског гасовода на чијој реализацији све ове земље већ увелико раде. Осим тога, таква сарадња укључила би заједничке пројекте на повезивању њихових гасовода, унапређењу регионалне сарадње везане за енергетске депозите у Каспијском базену, укључујући и споразум о контроли извоза гаса из Туркменистана. Сарадња између Русије и Ирана се већ симултано развија у три правца: путем билатералног споразума о сарадњи у области нафте и гаса, кроз Форум земаља извозника гаса, који чине 13 највећих произвођача природног гаса, као и кроз Шангајску организацију за сарадњу, у којој су највећи произвођачи и највећи потрошачи нафте и гаса у Азији.

РУСКИ ГАС (НЕ)ЗАМЕЊИВ

У оваквој ситуацији поставља се више питања. Каква је политика ЕУ, и које конкретне мере предузима да би заштитила своје интересе у светском економском рату на тржишту енергената? Шта ЕУ планира и ради да би обезбедила дугорочну енергетску сигурност и поуздано снабдевање природним гасом? Да ли заиста постоји замена за гас из Русије? Такође, поставља се питање шта Русија планира уколико не буде могла да осигура дугорочне испоруке гаса Европи?

Недавно је директор италијанског и светског енергетског гиганта „ЕНИ“ изјавио да Европа не може да послује без руског гаса без обзира на повећање понуде на енергетском тржишту. Додао је да је за Европу руски гас незаменљив, између осталог, и зато што је најевтинији. С друге стране, истакао је да је европско тржиште такође незаменљиво за руске произвођаче природног гаса. По његовим речима може се закључити да постоји симбиоза економских и финансијских интереса између ЕУ и Русије на овом питању, али да је практична реализација неизвесна због политичке ситуације и проблема у односима Русије и Запада.

Русија је у априлу покренула кампању према европским земљама с циљем да их убеди да је снабдевање енергентима питање које не сме да буде политизовано и треба да се раздвоји од постојећих политичких разлика које постоје између Русије и ЕУ. С тим циљем, Москва је послала у Берлин на разговоре са европским партнерима шефа „Гаспрома“ Алексеја Милера, министра енергетике Александра Новака и представнике великих европских енергетских компанија које и даље имају операције у Русији, укључујући и на Арктику, без обзира на постојеће санкције.

Њихов главни аргумент је био да је политизација енергетске политике ЕУ везана за кризу у Украјини у супротности са потребом да се обезбеди сигурно снабдевање гасом и енергентима на дугорочној основи. Они су упозорили ЕУ да, уколико настави са садашњом политиком, може да се суочи са великом кризом већ за неколико година. Од момента када буде обустављен транзит преко територије Украјине, руски природни гас биће доступан ЕУ преко тзв. „Турског тока“, који Русија намерава да заврши до 2017. године и да доведе гасовод до границе Турске са Грчком, односно са ЕУ, где ће бити направљено велико складиште гаса за даљи транспорт према потрошачима у Европи. (У

складу са енергетском политиком ЕУ, „Гаспром“ као произвођач нема право да гради и контролише транспортне путеве, односно гасовод на територији ЕУ. На том питању је блокиран „Јужни ток“.) Да би се то реализовало, међутим, ЕУ треба већ сада да озбиљно покрене планове за изградњу гасовода од границе са Турском преко Грчке, Македоније и Србије. Међутим, за сада нема никаквих знакова да ЕУ предузима било какве припремне радње или размишља у том правцу.

Руски аргумент је да ЕУ спроводи политику са контрадикторним циљевима. С једне стране ЕУ, жели да диверсификује снабдевање природним гасом, односно да смањи зависност од Русије, затим да ојача конкуренцију на свим нивоима, односно да онемогући монопол на производњу и транспорт гаса, што је до сада била пракса Русије, и жели да договори јединствену цену гаса за целу ЕУ. Са друге стране, ЕУ настоји да знатно смањи негативне последице на животну средину смањењем емисије угљен-диоксида, што практично значи повећање удела природног гаса у енергетском снабдевању Европе. То су контрадикторни циљеви у енергетској политици ЕУ. Другим речима, ЕУ жели да успостави тржиште на коме нема ризика за потрошаче – већи број снабдевача гасом, јединствена тржишна цена, краткорочни уговори који омогућавају да ЕУ може да мења снабдеваче. Сви ризици пословања се на тај начин пребацују на страну произвођача гаса. У исто време, ЕУ жели да осигура безбедност снабдевања природним гасом. Очигледно је да садашња политика ЕУ не узима у обзир да произвођачи гаса такође морају да имају сигурност потражње за њиховим гасом на дужи рок, односно да су и њима потребне дугорочне гаранције и уговори са потенцијалним потрошачима. Нови гасоводи и пројекти експлоатације нових налазишта захтевају иницијално велике инвестиције у које ниједан произвођач није спреман да уложи уколико нема обезбеђено и стабилно тржиште. То се односи не само на Русију, већ и на све друге велике произвођаче гаса, попут Ирана, као и на велике енергетске компаније.

Очигледно је да разлике у ставовима међу чланицама ЕУ у односу на ово питање, и уопште у односу на политику према Русији, за сада блокирају доношење неопходних и ургентних одлука које би обезбедиле дугорочно снабдевање енергентима, привредни успон и повећану конкурентност Европе на светском тржишту. Уколико је директор „ЕНИ-а“ у праву да је руски гас незаменљив за Европу, ЕУ не сме даље да одлаже неопходне одлуке да осигура континуирано снабдевање гасом из Русије. У овом моменту једина реална и најеконичнија опција је да се изгради гасовод који би довео гас са Турске границе у Европу преко Балкана. Из тих разлога стратешки интерес ЕУ је да земље кроз које тај гасовод мора да прође, Грчка, Македонија и Србија, буду стабилне. Ове земље су се поново нашле у геостратешком процепу, али овог пута то може бити позитиван сплет околности, и допринети њиховој стабилности и развоју, под условом да ЕУ донесе одговарајуће одлуке и покаже јединство и снагу да заштити своје најважније стратешке интересе. ■

Аутор је бивши високи службеник Уједињених нација

